

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 1/2006 • Pris 20:-

Bojorna

• RESERVARMÉ • REVOLUTION • RESOCIALISERING

bild: Per-Olof Larsson

Ökar verkligen brottsligheten? Kan brott förhindras genom bättre polisarbete och hårdare straff? Magnus Hörnqvist, själv kriminolog, har läst en nyutkommen bok som punkterar vanliga myter. Med boken som utgångspunkt efterlyser han också – och ger sitt bidrag till – en teori om sambandet mellan kriminalpolitik och kapitalism.

MED FÅNGAR SOM RÅVARA

– om brott, straff och ideologi

Släpp fångarna loss! skriven av frilansjournalisten Mattias Hagberg, är en alldeles utomordentligt översikt över dagens kriminalpolitik. Författaren lyckas i denna tunna bok behandla varenda en av de frågor som diskuterats under det senaste decenniet. Boken sträcker sig över ett stort område men pusselbitarna faller på plats och det blir lätt att se mönstret som framträder – från nolltolerans till narkotikapolitik, från farsor och morsor på stan till organiserad brottslighet, från psykopati till polisanmälda skolbarn – fram träder bilden av århundradets rip-off.

En alternativ titel hade kunnat vara *Så blåser vi Svensson!* För det är inte bara så att regeringarna byggt upp en stor skattefinansierad straffapparat i spåren av en förlorad materiell trygghet. De har också lyckats sälja in föreställningen att tryggheten vi i första hand behöver är den trygghet som polisen och fängelserna ger oss. Detta är ingen liten bedrift. Samtidigt är myterna om den ökande brottsligheten och de hotande terroristerna en svag punkt. De är enkla att punktera och det är just precis vad Mattias Hagberg gör. Det är ett strategiskt viktigt nullvadsarbete. Det blir svårare för justitieminister Hellsvik, Freivalds, Bodström, eller vem det råkar vara, att fortsätta investera i straffindustrin om människor inte längre är övertygade att det är vägen framåt. Därför: köp boken, läs den, och ge den vidare till din granne.

Det finns en ganska solid kunskap inom kriminologin om sådana saker som att antalet brott inte ökar, att det inte finns något samband mellan antalet brott och antalet människor i fängelse, att polisstrategier inte påverkar brottsutveck-

lingen. Boken är på många sätt en sammanfattning av denna kunskap. Däremot tycker jag fortfarande att det saknas en bra teori om förhållandet mellan kriminalpolitiken och kapitalismens utveckling. Det är ingen kritik mot boken utan snarare mot oss som länge forskat på området.

TEORETISK BRIST

Det finns bara ett fåtal forskare som vågat sig på att teoretisera kring detta. Jag tänker till exempel på Loïc Wacquant och Zygmunt Bauman. Deras tanke är att straffindustrin – polis, väktare, fängelser – expanderar för att skydda majoritetssamhället mot de andra. ”De andra” är de arbetslösa och fattiga, kriminella eller inte. Företagen behöver dem inte. De är överflödiga både som producenter och som konsument. Såväl deras arbetskraft som deras köpkraft fyller inte längre någon funktion på detta stadium av kapitalismens utveckling, till skillnad från i den fordristiska fasen som byggde på full sysselsättning och standardiserad masskonsumtion.

Fångarna blir då själva sinnebilden för de överblivna och obehövda. Deras enda kvarvarande funktion är som råvaror till säkerhetsindustrin. Denna funktion är naturligtvis också en ekonomisk funktion. Brott skapar arbetstillfällen. Säkerhetsföretagen får sälja larm och väktartjänster. Nya fängelser placeras i avindustrialiserad glesbygd. Byggföretagen får kontrakt och folk som fått sparken från andra jobb omskolas till kriminalvårdare. Det går att göra filmer om dem – hur många teveserier har inte gjorts om fångar? Kort sagt, det är lätt att slå mynt av ”de kriminella”, och de fyller dessutom den samhällsrelig viktiga funktion att svetsa ”oss” samman. Men någon annan funktion har de inte.

Ironiskt nog finns en parallell mellan detta tankespår och dagens konservativa, vilka brukar peka på underklassen som ett särskilt problem. Enligt amerikanska ärkereaktionärer som

Charles Murray och Lawrence Mead skiljer sig underklassen från befolkningen i övrigt genom sin bristande kultur och moral. Välfärdsstaten har fördärvat den ytterligare genom att ge bidrag utan krav på motprestationer. Därigenom har den passiverats och förlorat de sista resterna av arbetsmoral, och sjunkit djupare ner i kriminalitet och fattigdom.

ÖVERFLÖDIG ELLER BEHÖVD

Vänstertesen om de kriminella som överflödiga stämmer förstås inte överens med de konservativas uppfattning om underklassen som en moraliskt och kulturellt annorlunda grupp människor. Men den delar uppfattningen om att det löper en gräns mellan de överflödiga – de arbetslösa, de sjukskrivna, fångarna och socialbidragstagarna – och de behövda, som utgörs av resten av den arbetande befolkningen. Denna skillnad mellan de behövda och de överflödiga definieras inte moraliskt utan genom de två gruppernas ställning i produktionen: den ena gruppen deltar medan den andra gruppen står utanför.

Med deltagande på arbetsmarknaden som kriterium skulle förhållandet mellan de båda grupperna i dagens Sverige bli ungefär en på fem. Drygt fyra miljoner människor arbetar, medan en miljon står utanför arbetsmarknaden och får sin försörjning via a-kassa, socialbidrag, sjukpenning eller förtidspension.

Men detta är en bild av samhället som är tagen på väldigt hög höjd. Bilden är dessutom just en bild och återger inte ett rörligt skeende. Jag tror att gränsen mellan de överflödiga och de behövda blir betydligt mera otydlig om vi tittar närmare.

Det följer inte att alla individer är överflödiga som vid en viss tidpunkt är arbetslösa, bara för att många individer vid varje given tidpunkt står utanför arbetskraften. Arbetslöshet är vanligt, men det är också vanligt att bli anställd. Under

EN ARTIKEL AV MAGNUS HÖRNQVIST

Artikelförfattaren är kriminolog vid Stockholms universitet.

2004 anmälde sig 1,1 miljoner människor som arbetslösa på arbetsförmedlingen. Den genomsnittliga tiden i arbetslöshet var runt 15 veckor. Relativt sett få människor, som saknar hinder i form av exempelvis sjukdom eller missbruk för att ta ett arbete, är arbetslösa två år i sträck. Aktivitetsgarantin är en form av uppsamlingsplats för den senare kategorin, och den omfattar i dagsläget cirka 40 000 människor. Det är cirka en procent av arbetskraften. Men de allra flesta som just nu är arbetslösa har nyligen jobbat eller kommer snart att jobba. Socialförsäkrings-systemet är konstruerat på det sättet. Det är idag, till skillnad från tidigare, svårt att inte lönearbeta även om man skulle vilja undvika det.

Det finns många arbetslösa, och det finns många som varvar perioder av arbetslöshet med perioder av arbete. Men det finns inte många som är överflödiga i Wacquants och Baumans mening. I varje fall inte i Sverige. Det är en felaktig föreställning att det finns vissa människor som företagen behöver medan det finns andra som företagen inte behöver. Bortsett från den halva miljon människor som är förtidspensionerade – och inte arbetar därför att de är sjuka – jobbar de allra, allra flesta, i varje fall tidvis.

Men hur det med de omkring 6000 personer som sitter i fängelse; de är väl ändå överflödiga? Hur försörjer de sig? Är det bara genom att stjäla saker och sälja narkotika? Knappast. En betydande minoritet har legala inkomster. Enligt en undersökning från slutet av 1990-talet, arbetade 38 procent av fångarna månaden före frihetsberövandet, antingen som lönearbetare eller som egenföretagare (Anders Nilsson, *Fänge i marginalen* 2002). De stod självfallet utanför arbetsmarknaden då undersökningen gjordes, men innan fängelsestraffet försörjde sig en inte obetydlig del av de intagna huvudsakligen genom vanligt, det vill säga icke-kriminellt arbete. Efter frigivningen kommer en del av dem att återgå i arbete. Detta stämmer inte med tesen att fångar skulle vara överflödiga som direkta producenter och enbart fungera som råvara till säkerhetsindustrin. Kanske stämmer det in på vissa individer men inte på fångar som grupp.

Felet uppkommer om man fastnar på makronivån. Där är det lätt att stirra sig blind på siffrorna – hur många det är som är arbetslösa eller hur många brott som begås. Det är lätt att likställa människor och administrativa kategorier – och tänka att det inom kriminalvården finns kriminella, inom socialtjänsten socialbidragstagare och på arbetsförmedlingen arbetslösa. Men tittar man på individnivå och ser förändringen över tid, så blir det tydligt att det inte är särskilt många som blir kvar i någon av dessa administrativa kategorier en längre tid. Tvärtemot vänstertesen om de överflödiga och högertesen om den dåliga underklassen är det få som undkommer tvånget att lönearbeta. I varje fall ur den aspekten skiljer ”dom” sig inte från ”oss”.

Det finns förstås fler aspekter på förhållandet mellan arbetslöshet och kriminalitet och reguljär företagsverksamhet. Mycket är väl känt. På dem som arbetar har hög arbetslöshet en negativ, återhållande effekt. Det blir svårare att kräva

löneförhöjningar om det finns andra som är villiga att överta ens jobb för den nuvarande lönen. Och fängelset avskräcker en del som arbetar från att skaffa sig kriminella sidoinkomster. På dem som sitter i fängelse är inverkan också negativ. Arbetslöshet och fängelsevistelse försvårar möjligheterna att få jobb.

FÄNGELSETS ROLL

Från en klassisk vänsterståndpunkt brukar man framhäva fångars torftiga levnadsförhållanden i förhållande till den övriga befolkningen och att de i högre utsträckning är arbetslösa. Man brukar ofta lyfta fram det meningslösa i att straffa och fängelsets nedbrytande roll. Om man lär sig några yrkeskvalifikationer på en anstalt är det sådana som för en längre från ett vanligt yrkesliv och närmare en brottslig bana. Allt det där är sant. Samtidigt leder det fel att bara se till de negativa effekterna och skillnaderna mellan fångar och andra.

Fängelset har alltid eftersträvat en aktiv roll i konstitutionen av lönearbete. Fångar har setts som bristfälliga lönearbetare. Den verksamhet som bedrivits i fängelset har avsett att åtgärda bristerna och omvandla fångar till lönearbetare.

På 1950- och 60-talen byggdes de stora produktionsanstalterna Kumla, Hall, Tidaholm och Norrtälje. Där anlades tvätterier och enklare tillverkningsindustri. Arbetsplikt rådde. Fångarna under fordismen skulle lära sig industriarbetets rutiner. Idag har anstalterna liksom samhället i övrigt avindustrialiserats – långtifrån fullständigt men tendensen är tydlig. Istället har den nya serviceekonomin flyttat in på anstalterna. Sedan mitten av 1990-talet har kriminalvården framför allt satsat på olika billighetsversioner av kognitiv beteendeterapi, till exempel påverkansprogrammen *cognitive skills* och *våga välja*. Det som lärs ut är social kompetens. Programmen innebär att fångarna, under anstaltspersonalens överinseende, tränar in sådana beteendemönster som krävs för att få och behålla ett arbete i den lågbetalda servicesektorn – som servitriser, diskare eller chaufförer.

Inget tyder på att påverkansprogrammen skulle påverka laglydigheten, eller risken för återfall. Fångarna *blir* inte skötsamma servicearbetare i dagens anstalter, lika lite som fångarna tidigare blev skötsamma industriarbetare. Betydelsen ligger på ett annat plan. *Fängelset är kapitalistisk ideologi som materiell praxis*. Enklare uttryckt: det speglar den dominerande bilden av lönearbetet. Genom att de dygder lärs ut som anses bäst lämpade för en arbetare inom varje fas av kapitalismen, ges varje individ en chans att återvända till samhället som en hederlig arbetare. Att sedan långtifrån alla tar den chansen spelar ingen roll. Det viktiga är att man fått chansen; ansvaret ligger sedan på individen.

Ideologiskt har fängelset en intressant dubbelroll. Å ena sidan är det en institution som verkställer straff och skipar rättvisa. I denna funktion upprättade fängelset, som Michel Foucault observerade redan på 1800-talet, ”den högsta av alla murar” mellan de kriminella och de skötsamma arbetarna, nämligen föraktets. Å andra sidan rättfärdigar fängelset sin existens genom den ständiga strävan att upphäva denna skill-

bild: Per-Olof Larsson

bild: Per-Olof Larsson

nad, och göra skötsamma arbetare av fångarna.

Men har fängelset varit framgångsrikt i någon av rollerna? Nej, och det är väl just det som är det ideologiska. De höga återfallssiffrorna säger oss att det inte lyckas omvandla fångar till skötsamma låginkomsttagare. Och den betydande minoritet av intagna som försörjer sig genom arbete tiden före och efter frihetsberövandet visar att det inte heller lyckas omvandla fångar till överflödiga arbetslösa. Institutionen förmår

varken att tvinga in människor i, eller utestänga dem från, lönearbete. Resultatet är vare sig överflödiga eller exemplariska samhällsmedborgare. Vi borde kanske sluta analysera fångar som antingen det ena eller det andra. ■

kära läsare

”Proletärerna har inget annat att förlora än sina bojar” Marx och Engels ord har många år på nacken och tycks först dammigt antikverade. Men istället för att sortera in dem i mappen för inaktuella historiska citat menar vi att uppgiften för dagens socialister är att utveckla och modernisera tankarna bakom

Hur ser bojorna ut idag? Vilka är dagens proletärer?

I detta nummer av Röda rummet tittar vi närmare på detta. Vi undersöker villkoren för de arbetslösa, och olika grupper av anställda arbetare. Vi ställer frågan om hur man kan se på fångars och fängelsers roll för det ekonomiska systemet. I en artikel dissekteras mekanismerna bakom makten över djuren där historiska paralleller dras till det mänskliga slaveriet

Bojornas utformning är besläktade men inte identiska. Förtryckets mekanismer är inte de samma, men fortplantas från ett område till ett annat länkar finns som binder bojorna samman till ett fjättrande system. Lärdomar om dessa länkar kan ge nya insikter

Över hela klotet pågår – i stort som smått – motståndet. I Latinamerika där de folkliga kamprörelserna stärks och ges alltmer politiska uttryck. I Nigeria där ursprungsbefolkningarnas kamp mot oljejätten Shell intensifieras. I Irak där motståndet mot imperialismens ockupationstrupper fördjupas. Som i Frankrike där miljontals ungdomar revolterat mot de styrandes försök att göra dem till lätt utbytbara kuggar möjliga att sparka när arbetsgivarna inte längre behöver dem. En rörelse som nu segrat, men som snart ställs inför nya frågor: Räcker det med att ha stoppat borgerlighetens lagstiftning? Vilka krav kan ställas för att gå vidare? Vem ska styra över ekonomin? Egentligen en fråga om huruvida bojorna i sista hand ska förgyllas eller sprängas.

/Hälsningar redaktionen

DEN FÖRLORADE MÖJLIGHETEN

– Tysklands strypta revolution

”Jag ska bara utfärda några revolutionära dekret och sedan stänga butiken”, var de ord som Leo Trotskij fällde när han inrättade sig i utrikesministeriet efter Oktoberrevolutionens seger. För bolsjevikerna under Lenins tid sågs en isolerad utveckling av ett socialistisk samhälle i det efterblivna Tsarryssland som en omöjlighet, alla framtidsperspektiv knöts an till att revolutionen skulle sprida sig. Det land man framför allt riktade sina förhoppningar mot var Tyskland – med sin starka arbetarklass och välutvecklade organisationstradition – Andra Internationalens vagga. I nedanstående artikel recenserar Daniel Brandell en bok som ger oss en närbild av den turbulenta tiden i Tyskland 1918-19, och hur den bolsjevikiska drömmen här åtminstone tillfälligt kom att stäckas.

Stefan Haffners bok *Den tyska revolutionen 1918-19* (Nya Doxa 2005) skrevs redan 1968, men har till sist kommit ut i svensk översättning. Det har vi all anledning att välkomna – den är både välskriven och intressant, och åtminstone undertecknad har inte stött på något motsvarande på svenska språket.

Inledningsvis är det nog till fördel att rekapitulera händelseförloppet. Mot slutet av sommaren 1918 insåg ledningen för den tyska krigsmakten att man höll på att förlora det första världskriget. Fronten höll fortfarande samman, men det slutgiltiga nederlaget var oundvikligt. För att rädda sitt anseende, och undvika en total ockupation av landet, var man tvungen att få till stånd ett fredsslut. Men man kunde inte stå för nederlaget själv – i den bismarckska konstitutionen var militären ett statsbärande element under kejsaren, och resultatet av krigsnederlaget riskerade att solka ned hela den tyska militärhierarkin för överskådlig framtid. Lösningen på problemet blev ”en revolution uppifrån”. Kejsaren avsåg sig makten, parlamentarism infördes och man erbjöd regeringsmakten till en bred parlamentarisk samling där även socialdemokratiska SPD ingick. Det blev sedan denna regerings uppgift att ta ansvar

för freden.

Men hela den tyska krigsmaskinen var inte med på noterna. Många inom den preussiska militärkassen hade fostrats i andan av att man hellre gick under än lät sig besegras. Och utifrån detta perspektiv ansåg marinledningen plötsligt att man skulle söka en avgörande strid med ententens högsjöflotta. Matroserna i besättningarna var emellertid inte lika sugna på att gå i döden för fosterlandet, vilket ledde till myterier som blev startpunkten för en revolution i början av november månad. Över hela Tyskland upprättades soldat- och arbetarråd. Den gamla militärhierarkin ersattes av en motmakt underifrån, men en motmakt som ytterst var solidarisk med socialdemokratin och den sittande regeringen. Man hade snabbt gått från en dubbelmaktsstruktur till en annan, och i spetsen för denna hamnade SPD.

SPD var dock fullständigt ovilliga till detta. SPD-ledningen, och inte minst partiordföranden Ebert, ansåg att de redan fått sitt huvudsakliga program – införandet av parlamentarism – genomfört i oktober. Revolutionen och råden var bara ett otyg som skapade oreda och kaos, och som eventuellt inrymde fröet till en ”rysk” utveckling. Man hatade dem som pesten. SPD och de revolterande arbetarna befann sig alltså i

Berlin 1919

otakt med varandra; arbetarna uppfattade sig som socialdemokrater, och revolutionen var republikansk och pacifistisk snarare än socialistisk. SPD arbetade för att sätta sig i ledningen för arbetarnas revolution, men i syfte att desamnera och kväva den.

Den revolutionära utvecklingen, vilken förvisso gått mycket fredligt till väga, var emellertid mer än SPD:s borgerliga regeringskollegor kunde uthärda, detta trots att revolutionen inte alls reste frågan om proletariats diktatur och avskaffandet av privategendomen. SPD fick därför bilda ny regering tillsammans med det vänstersocialistiska USDP, ”de oavhängiga”. SPD lyckades också medelst skickligt manövrera överta ledningen för rådsrörelsen, och hade därmed full kontroll över de båda parallellmakterna – råden och regeringen. Härifrån agerade man målmedvetet för att krossa revolutionen. Ebert höll kontinuerlig kontakt med arméledningen, och tillsammans uppbådade man mörkermän i så kallade frikårer, Freikorps, för att i januari släppa loss den vita terrorns brutala fasor över landet. SPD förrådde alltså i sanning den tyska revolutionen med sitt svekfulla dubbelspel, och därmed den tyska arbetarklass som

fört SPD till revolutionens ledning. Genom frikå-
rerna hade man även skapat en grogrund för
nazismen, och genom att ta på sig ansvaret för
nederlaget i kriget även lagt grunden för den
famösa "dolkstötslegenden". Man spelade där-
med den tyska armén rakt i händerna, något
som utvecklingen i Weimarrepubliken senare
skulle visa.

KABINETTSDRAMA

Trots den sorgliga historien är emellertid den här
– ganska korta – boken en liten läsfest med sitt
måleriska språk och klara logik. Den är upplagd
som ett kabinetsdrama, där aktörerna verkligen
hamnar i fokus. Tids-, plats- och till och med
väderangivelserna är exakta; man får reda på hur
"huvudpersonerna" agerar och reagerar alltefter-
som dramat utvecklas. Detta gör det till fängslan-
de läsning, men det kan kännas bekymmersamt
för en historiker: Hur vet Haffner till exempel att
Ebert reagerade på Revolutionäre Obleute (strejk-
ledarnas) hot om råds-
makt "ganska blek i ansik-
tet och med sammanpressade läppar"? Kanske

EN ARTIKEL AV DANIEL BRANDELL

Artikelförfattaren ingår i Röda rummets
redaktion

författaren tagit sig väl stora konstnärliga friheter
ibland?

Sedan leder den aktörscentrerade framställ-
ningen till en egen inneboende logik i texten. Det
är som att general Ludendorff hade kunnat
förutse SPD:s svek, mordet på spartakistledarna
Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg samt den
utstakade banan till tredje riket redan vid inrät-
tandet av parlamentarismen i oktober 1918. Den
stora massan arbetare, som genomför revolutio-
nen, har däremot en tendens att försvinna i
boken. Likaså arbetarklassens motpart bor-
garklassen, som faktiskt inte är liktydig med den
konservativa militärhierarkin. De ekonomiska
och sociala förutsättningarna för revolutionen
tangeras knappt. För även om SPD agerat tvärt
om, och målmedvetet strävat efter att legitimera
råden konstitutionellt, eller till och med låtit
dem ersätta parlamentarismen, hade den tyska
borgarklassen inte då självt kunnat agera mot
den bolsjevikiska faran? Och hade USA,
Frankrike och England tolererat en sådan utgång
av kriget? Haffner duckar halvt för frågorna
genom att hävda att revolutionen ju var social-
demokratisk, och inte eftersträfvade någon abso-
lut råds-
makt. Men är inte möjligheten stor att

revolutionen drivits vidare dit, av klasskampens
egen logik, på ett liknande sätt som i Spanien
1936-37?

Den tyska revolutionen erbjuder flera intres-
santa uppslag att fundera vidare kring. Ett är
statens dubbelkonstruktion, med både parla-
ment och rådsstruktur. I Ryssland gick råden
segrande ur striden, medan parlamentet snabbt
lät marginalisera råden i Tyskland. Vad betydde
det för de båda olika utgångarna av revolutio-
nerna? Kan maktstrukturerna samexistera vid en
revolutionär situation, eller ger det för stora
eftergifter till kontrarevolutionen?

Vidare ledde misslyckandet i Tyskland till den
ryska revolutionens internationella isolering i
form av den sovjetiska bunkerstaten. Hur borde
bolsjevikerna agerat för att inte hamnat i den
rävsax man efter inbördeskriget placerades i?
Kanske var även råheten, svälten och kaoset i
spåren av det ryska exemplet någon som fick de
tyska arbetarna att tveka inför att ta det revolu-
tionära steget fullt ut?

Annars är den mest konkreta skillnaden mel-
lan Tyskland och Ryssland, precis som Haffner
påstår, den diametralt motsatta inställningen hos
det revolutionära ledarskapet. Vid sidan av det
kontrarevolutionära SPD fanns det veliga och
brokiga USPD, och till vänster om detta ett kon-
ceptlöst Revolutionäre Obleute och en mycket
marginaliserad grupp spartakister. Detta var
fjärran från bolsjevikernas målmedvetna revolu-
tionärer, som hade sovjeternas majoritet bakom
sig. Spartakisterna Liebknecht och Luxemburg
får en eloge av Haffner i det att de klart insåg
SPD-ledarnas dubbelspel från första början och
agerade därefter. Men trots sitt hårda arbete
åstadkom spartakisterna knappt någonting alls.
Och vad kunde de göra? På samma sätt som SPD
ogillade de SPD-vänliga råden, ogillade råden de
råds-
vänliga spartakisterna. Råden ville inte upp-
rätta den råds-
makt spartakisterna önskade. Däri
låg revolutionens tragedi. Man förstod alltför
sent att valet verkligen stod mellan socialism
eller barbari.

VAD KAN VI LÄRA?

Den revolutionära vänstern har alltid vinnlagt sig
om att försöka ta tillvara de historiska lärdomar-
na från lyckade och misslyckade revolutionära
uppsving. Går det utifrån den tyska revolutionen
att säga något om behovet av ett konsekvent revo-
lutionärt ledarskap idag? Mot bakgrund av att en
revolutionär situation i Europa känns avlägsen,
och att arbetarklassen kanske blir alltmer hetero-
gen och politiskt förvirrad, är det nog svårt att
dra några omedelbara slutsatser. Dock inskräper
den tyska revolutionen, liksom den ryska, hur
avgörande det är att arbetarklassen verkligen kon-
trollerar statsmakten för att säkra den revolutio-
nära processens överlevnad. I motsats till de idéer
samliga anarkister och vänsterkommunister vur-
mar för, är det avgörande att arbetarna reser sin
egen politiska makt mot kapitalets. Det är så en
revolution ser ut. ■

– Det är i vårt intresse att slaverna behandlas bra, skulle dåtidens slavhandlare kunnat svara på kritiska frågor. Det är ett vanligt argument från de som

Kväkarna är ett kristet samfund som uppkom i mitten av 1600-talet. En kväkargudstjänst består i huvudsak av tystnad. I stillheten väntar de församlade på ett tilltal från Gud. Vid en sådan gudstjänst i Burlington, New Jersey, bröts tystnaden av att Benjamin Lay (1681–1759) klampade in i lokalen och vandra- de mellan bänkraderna. Halvvägs längs mitt- gången stannade han.

”Ni slavägare! Varför kastar ni inte av er era kväkarrockar som jag gör, och visar vilka ni verkligen är?” Medan han talade svepte han av sig sina ytterkläder och stod framför den för- bluffade församlingen i en militärrock och med ett svärd som dinglade från höften. Han drog svärdet och höll det i den ena handen, i den andra grep han om en stor Bibel. ”I Guds ögon”, ropade han, ”är ni lika skyldiga som om ni högg era slavar i bröstet, som jag gör med den här boken.” Med svärdet stack han sönder en behål-

samma logik, samma tankegångar, som bär upp dem. I den här texten vill vi diskutera några av parallellerna mellan dessa två förtryck. Inte för att jämföra dem, inte för att hävda att de är identiska – självfallet finns det skillnader mellan dem – utan för att se vad vi kan lära oss av moraliska misstag som gjorts i historien.

DEN STARKES RÄTT

I de antika europeiska civilisationerna spelade slaveriet en viktig roll. I mitten av 400-talet före Kristus var ungefär hälften av Athens inneväna- re slavar, enligt vissa uppskattningar. Också i romarriket utgjorde slaverna en stor del av befolkningen. En romersk herre kunde utan straff misshandla och döda sin slav.

I Europa avtog slaveriet successivt och över- gick under medeltiden i livegenskap, som kan beskrivas som en mildare form av slaveri. De livegna bönderna drev egna småbruk och var inte helt rättslösa.⁶ Med upptäckten av Amerika

DEN STARKES RÄTT

– om djuriskt slaveri och mänskliga fördomar

utnyttjar djur menar
Annika Spalde och
Pelle Strindlund.
De söker i mentaliteten
och moralen bakom
slaveriet som institution
och finner uppenbara
paralleller till dagens
behandling av djur.
Har slaverimot-
ståndarnas kamp något
att lära dagens
djurrättsaktivister?

lare med mörkt röd fruktsaft som låg dold i Bibeln – med följd att vätskan likt utgjutet blod skvätte på dem som satt intill honom.¹

Att det var saft av scharlakansbär och inte blod från ett djur var ingen tillfällighet. Lays medlidande omfattade inte bara de afrikanska slaverna utan också djuren. Han var vegetarian och bar inte kläder av djurskinn.

I Benjamin Lay flätades omsorg om djuren och slaverikritik samman. Han var inte ensam. ”Under slutet av sjuttonhundratalet var många av djurens förkämpar samtidigt aktiva på andra områden” skriver historikern Keith Thomas. ”Vanligen ... var omtanken om djurens välfärd en del av en betydligt mer omfattande rörelse som innebar att de humana känslorna riktades också mot de människor som man tidigare hade föraktat, som brottslingar, sinnessjuka och sla- var.”² David Cambell skapade ett vegetariskt inackorderingsställe på Oberlin College, ett av det amerikanska slaverimotståndets fästen.³ Sedan författaren Harriet Beecher Stowe (1811–96) sett hur tusentals infångade fåglar forslades bort i stora burar talade hon om dessa som ”slavskepp”.⁴ Den brittiske upplysningsfilo- sofen Jeremy Bentham konstaterade år 1789 att hudens svärta inte utgjorde ett skäl för en män- niska att förtrycka en annan. ”En dag kanske det inses att antalet ben, hudens behåring eller avsaknaden av os sacrum [korsbenet] är lika otillräckliga skäl att utlämna en kännande varel- se till samma öde.”⁵

Men förtrycket av djuren och slaverna förenas inte bara av att samma människor har arbetat mot båda. Likheterna mellan dessa två samhälls- fenomen är strukturella. Det är i flera avseenden

fick dock slavhandeln ett uppsving. Från Västafrika fraktades infångade afrikaner över Atlanten. Många dog under överfarten. De som kom fram levande utnyttjades framför allt som arbetskraft i gruvor och på plantager. Men för- trycket tog sig många former. Det gjordes till exempel plågsamma medicinska experiment på slavar i Amerika.⁷

Kolonialepokens slavhandlare var vita men slaverna fångades i regel in av andra, fientligt inställda, afrikaner. Verksamheten kan alltså inte bara beskrivas som de vitas förtryck av de svar- ta, utan också som de fysiskt starkas exploate- ring av dem som var lätta byten.⁸ Också i anti- ken förvärvade man slavar genom att med våld infånga dem. Krigsfångar och erövrad civilbe- folkning slogs i bojar. Slaveriet bars upp av prin- cipen makt ger rätt. Djurrättsrörelsen hävdar att samma brutala idé genomsyrar människans för- hållande till djuren. Vi har möjlighet att utnyttja grisar, hönor och möss – och därför gör vi det.

EN SJÄLVKLARHET

Det är slående hur slaveriet genom historien upp- fattats som en självklar samhällsordning. Fram till den senare delen av sjuttonhundratalet betrak- tade förvånansvärt få människor slaveriet som något onaturligt och omoraliskt, konstaterar en historiker.⁹ Också samhällsradikala personer har tagit det för givet.

Efter det franska folkets resning år 1789 döps- tes slavskepp till ”Frihet, jämlikhet, broder- skap” – revolutionens stolta paroll.¹⁰

Thomas Mores *Utopia* utkom 1516 och har spelat en viktig roll i den socialistiska idétradi- tionen. Boken är ett samhällsfilosofiskt verk där

bild: Hendrik Zeiter

#0372, *De utvalda*

More beskriver ett tänkt idealsamhälle, Utopia, som präglas av social rättvisa, upplysning och humanitet – en skarp kontrast till hans, som han såg det, barbariska England. Men slaveriet ifrågasätts inte. Utoperna själva tillåts inte slakta djur eftersom sådant riskerar att långsamt nöta ner medkänslan – människans ädlaste känsla, enligt More. Dödandet överlåter man således till slavarerna.¹¹

INTELLIGENSHIERARKI

Den grekiske filosofen Aristoteles hävdade på trehundralet före Kristus att slaveriet var i enlighet med skapelsens ordning. De mer intelligenta varelserna hade rätt att härska över de mindre begåvade: De fria medborgarna över slavarerna, männen över kvinnorna, människorna över djuren.¹² Föreställningen om världen som en intellektuell pyramid där de förnuftsmässigt överlägsna kan exploatera de lågpresterande har sedan dess haft stort genomslag i västerländskt tänkande. Denna ideologi kom att legitimera erövringen av Afrika och Latinamerika och förslavningen av ursprungsbefolkningen; dessa ansågs inte besitta européernas intellektuella förmågor.

EN ARTIKEL AV ANNIKA SPALDE & PELLE STRINDLUND

Artikelförfattarna har tillsammans givit ut böckerna *I vänliga rebellers sällskap*, 2004 och *Varje varelse ett Guds ord*, 2005, Arcus förlag. Pelle Strindlund har skrivit *Djurrätt och socialism*, 2003 Lindelöws bokförlag (tillsammans med Toivo Jokkala).

Att hänvisa till människans överlägsna mentala förmågor har alltid varit det vanligaste filosofiska argumentet för att rättfärdiga exploateringen av djuren. Men det har inte stått oemotsagt. Teologen Humphry Primatt skrev år 1776. "[Den] vite mannen kan inte, trots vanors och fördomars barbari, ha någon rätt, i kraft av sin färg, att förslava och tyrannisera en svart man ... av samma skäl kan en människa inte ha någon naturlig rättighet att misshandla och plåga ett djur, enbart för att ett djur inte har en människas mentala förmågor."¹³

Hudfärgen är irrelevant för hur mycket respekt någon har rätt till. På samma sätt är en varelses intelligens det, hävdar Primatt. Smärta är smärta. Vare sig det är ett djur eller en människa som drabbas av det så är det något ont.

FÖRDOMAR

Både förtrycket av djuren och slaveriet bygger på en fördom, en moralisk sådan: föreställningen att en viss grupp individer har rätt att använda en annan grupp för sina egna syften. Men också andra sorters fördomar bär upp förtrycken. Jare-

na Lee beskriver hur hon på sin första resa som kringvandrande predikant mötte en gammal vit-hårig slavägare som var övertygad om att färgade människor inte hade någon själ.¹⁴ Genom historien har argumentet att djuren saknar själ använts för att försvara exploateringen av dem.

De afrikanska slavarerna ansågs inte heller ha samma förmåga att känna smärta som vita: "det som skulle orsaka olidlig smärta för en vit man skulle en neger nästan inte bry sig om", hävdade en läkare år 1787.¹⁵ Också idag är människor ovilliga att se och erkänna andras lidande.

I Göteborg skadar två djurförsökare hjärnorna på råttor. Sedan ger de råttorna elstötar. En av forskarna fick frågan "Lider djuren i de här försöken?"

"Det är tänkbart att något djur lider – inom citattecken."

"Varför citattecken, tror du inte att djur kan lida?"

"Jo, det kan de väl. Men det ligger i vårt egenintresse att de mår bra, och vi är varsamma och mjukhänta."¹⁶

Det kan de väl.

För människor som lever tillsammans med djur är det självklart att djuret ifråga kan känna smärta. Denna självklarhet bekräftas av modern forskning. Trots det finns det som synes vetenskapsmän som inte vill ta till sig denna insikt.

LYCKLIGA SLAVAR

Slaveriet har ofta beskrivits som fördelaktigt för slavarerna. Den kultiverade engelske författaren James Boswell skrev år 1777 att slavhandeln var till gagn för "de afrikanska vildarna, eftersom det ju räddar en del av dem från massakrer eller out-härdligt slaveri i deras eget land och bereder dem ett mycket lyckligare levnadssätt, särskilt nu då deras resa till Västindien och deras behandling där blivit ordnad på ett mänskligt sätt".¹⁷

En engelsk kvinna som reste med ett slavskepp försäkrade att slavarerna ombord behandlades med "den största möjliga vänlighet och omsorg".¹⁸ I sin loggbok gav den fromme slavhandlaren John Newton uttryck för sin belåtenhet med att slavarerna som låg fastkedjade under däck inte längre försökte göra sig fria. De tycktes ha funnit sig till rätta. "Från runt slutet av februari har de betett sig mer som barn i en familj än som slavar i kedjor och bojor", noterade han.¹⁹

På Smittskyddsinstitutet i Stockholm infektaras apor med galna ko-sjukan, men forskarna säger att de värnar om "djurens bästa". Djurförsökarna på läkemedelsföretaget Astra-Zeneca tar "största hänsyn till djurens hälsa och livskvalitet". Slakteriföretaget Scan försäkrar att deras inställning till djuren präglas av "god omsorg", "varsamhet" och "skonsam hantering". Men det är att missbruka språket. "Föreställ er följande", skriver djurrättsdebattören Henrik Engström. "Jag passar min grannes katt med löftet att katten ska 'må bra och trivas'. Vid hemkomsten finner grannen sin katt dödad och flädd. Självklart skulle jag utpekas som lögnare. Varför? Därför att 'må bra och trivas' inte är förenligt med att jag avsiktligt gör katten illa. Lovar någon 'god omsorg' och 'varsamhet' förväntar vi

oss just detta.”²⁰

Men finns det inte veterinärer på plats som ser efter djurens intressen? Problemet är att deras lojalitet i regel är mot arbetsgivaren, snarare än mot djuren. Veterinärchefen på läkemedelsföretaget Astra Zeneca är inte oväntat kritisk till regeringens planer på att skärpa lagstiftningen kring djurförsök.²¹

Slavhandlarna anställde ofta läkare som reste med fartygen för att vårda slaverna. Om för många dog under resan så minskade vinsten.²² ”Det är i vårt intresse att slaverna behandlas bra”, skulle slavhandlarna kunna ha svarat på kritiska frågor. Det är ett vanligt argument från dem som utnyttjar djur. På så sätt lugnas allmänheten.

NÖDVÄNDIGT

Det hävdades ofta att slaveriet var en nödvändighet. ”Varma länder kan inte odlas utan negrer”, slog en av 1700-talets debattörer fast.²³ James Boswell betecknade slavhandeln som en ”nödvändig gren av handelslivet”. När slaverimotståndare i slutet av 1700-talet började bojkotta socker –

en produkt som framställdes med slavarbetskraft – svarade slaverianhängarna bland annat med att trycka skrifter som varnade för en sådan kostomläggning. ”Socker är inte en lyxvara, utan ... ett nödvändigt ting, och många personer har allvarligt skadat sin hälsa genom att helt avstå från det.”²⁴

Att slaverilobbyn kunde hävda att socker var nödvändigt för hälsan får tillskrivas det faktum att kunskaperna i näringsfysiologi var begränsade på den tiden. Men vad får en svensk docent i etik att i en bok från år 2001 påstå att ”människan av naturen är en köttätare och behöver kött”?²⁵ När vi gick i högstadiet fick vi lära oss i hemkunskapsundervisningen att man kan leva gott som vegetarian. Kött är inte nödvändigt för god hälsa. Denna näringsfysiologiska självklarhet borde vara känd för de flesta svenskar. Så vad är det som gör att annars skarpsinniga män-

niskor påstår att köttintag är en oundgänglig del i en människas kosthållning?

Besläktat med ”det är nödvändigt”-argumentet är ”om inte vi gör det så gör någon annan det”. Den svenska pälsbranschen bekämpar regeringens planer på att förbättra förhållandena för minkar genom att säga att näringen i Sverige kommer att slås ut med följd att andra länder, som har sämre djurskydd, kommer att ta över de svenska företagarnas marknadsandelar.

Brittiska slaverianhängare hävdade att om deras land skulle förbjuda slavhandel så skulle bara andra länder ta över handeln. Och dessa utlänningar, kunde det heta, skulle inte behandla slaverna med den ”ömhet och omsorg” som briterna gjorde.²⁶ I ett tal i det brittiska parlamentet 1792 bemötte premiärministern William Pitt argumentet. ”Hur, Sir” – han vände sig till en föregående talare – ”ska denna enorma ondska någonsin kunna utplånas om varje nation försiktigt väntar tills hela världen kommit överens?”²⁷

År 1807 förbjöd Storbritannien, den tidens supermakt, slavhandeln – ett beslut som fick återverkningar i resten av världen.

DJURFÖRTRYCKET SOM MODELL

”Foder, spö och last åt åsnan, åt slaven bröd, tukt och arbete.”²⁸ Uppmaningen från bibelboken *Jesus Syraks Vishet* gör parallellen mellan djur och slavar tydlig. Som man hanterade de förra kunde man hantera de senare.

Under den europeiska kolonialepoken framträdde följande logik: Djur kan behandlas som varor. Det finns människor som är djurlika. Slutsats: Dessa människor kan behandlas som varor. Historikern Keith Thomas beskriver hur föreställningen om människans rätt att utnyttja djuren kom att legitimera att vissa människor slogs i bojar: ”I kolonierna var slaveriet, med dess handel, märkningar och ständiga arbete, ett sätt att hantera människor som ansågs djuriska. Portugiserna, rapporterade en engelsk resenär, märkte slavar ’som vi gör med fåren, med ett hett brännjärn’, och på slavmarknaden i Konstantinopel såg Fynes Moryson hur köparna tog sina slavar inomhus för att inspektera dem nakna och behandla dem ’som vi gör med djuren, för att undersöka deras hull och styrka’. Slaverna fick ofta sådana namn som man normalt reserverade för hundar och hästar. En guldsmed i London på sjuttonhundratalet annonserade om ’hänglås av silver för svarta och hundar’.”²⁹ I Amerika lät slavägare straffa och förödmjuka manliga slavar genom att kastrera dem. Denna sed visade ”hur lätt vita män gled över till att behandla sina negrer som sina tjurar och hingstar”, skriver en historiker.³⁰

Det finns skäl att tro att människors våld mot andra människor i hög grad är format efter människors våld mot djuren. Det är ett tema i Nobelpristagaren William Goldings *Flugornas Herre* (1954), en civilisationskritisk roman som skildrar hur ett antal engelska skolpojkar blir strandsatta på en av människor obebodd ö och hur deras till en början ordnade gemensamma liv urartar i våld och förtryck. I boken skildras pojkarnas spontana motvilja mot att döda öns vilda

grisar. Men när man väl förmått sig att bruka våld mot djuren så sprider det sig. Man börjar ta livet av människor. Den tjocka pojke som kallas Nasse är både till namn och kropp ”grisaktig” och avlivas således. Att döda djuren är själva urvåldet. Från dessa våldshandlingar går pojkarna vidare i den självdestruktiva brutalitet som till slut ödelägger hela ön. Jakten på grisarna blir modellen för jakt på misshagliga människor.

De engelska kolonisatörerna i Nordamerika betecknade ursprungsbefolkningen som ”beasts”, djur, vilket beredde vägen för ett folkmord.³¹ Den nazistiska propagandan framställde judarna som grisar och råttor, varelser som människor rutinmässigt utsätter för våld. Har man

väl slagit fast att någon är gris- eller råttlik är det nära till hands att bruka våld mot denna. När amerikanska stridspiloter under Kuwaitkriget besköt flyende irakiska soldater beskrev de dödandet som ”a turkey shoot”, en jakt på kalkoner.³²

Förmår vi avskaffa djurförtrycket så borde det kunna leda till positiva effekter för relationerna människor emellan. Det gäller kanske särskilt hur vi förhåller oss till dem som vi betraktar som annorlunda. Om vi lär oss att känna empati med djuren, varelser som i flera avseenden är annorlunda ännu oss, så tror vi att det skulle inverka positivt på vårt förhållningssätt till människor som är olika oss – de som tillhör en annan kultur, religion eller folkgrupp. Alla vinner på att medkänsla, tolerans och respekt för andra livsformer breder ut sig.

Ibland hävdas att djurrättsidén hotar människovärdet. Men det är ett felslut. En grupp värde kan inte bygga på att de trycker ner en annan grupp. Den som hävdar att människors värde hotas av att djurs värde höjs bör svara på följande fråga: Hotades européernas värde av att de afrikanska slavernas värde uppgraderades? Blev européernas frihet mindre av att slaverna befriades ur trälldomen?

Jorden gjordes till en bättre hemvist för alla

när slaveriet avskaffades – även om de som hade intresse i slavhandeln säkert till en början upplevde förändringarna som besvärliga. På samma sätt kommer en värld utan djurförtryck vara en bättre värld, för såväl människor som djur.

EN STILLSAM REVOLUTION

Trettio år efter att slavhandeln förbjudits avskaffades slaveriet som sådant inom det brittiska imperiet. Adam Hochschild, författare till *Bury The Chains: The British Struggle to Abolish Slavery* (2005), tror att den stora slaverirevolten på Jamaica 1831–32 var den avgörande faktorn till att det brittiska parlamentet år 1838 gav slavar-
na frihet.

Slavar har alltid bjudit förtrycket motstånd på olika sätt, till exempel genom att sänka arbetstakten, fly eller göra väpnade uppror. Här blottläggs en avgörande skillnad mellan förtrycket av de afrikanska slavar-
na och förtrycket av djuren. De sistnämndas frigörelse kan på intet sätt vara deras eget verk. De är helt beroende av att människor bryr sig. Julius Ames, amerikansk slaverimotståndare, uttrycker det i en bok från 1835, där han angriper det övermått av ”pina, armod och elände” som mänskligheten utsätter djuren för. ”När [människans] bågare av lidande har fyllts och flödar över befriar hon sig ibland från sina grymma plågoandar och tuktomästare genom att göra revolution, som en desperat sista utväg. Men de lägre djuren lider och dör, generation efter generation, utan lindring och gottgörelse, såvida det inte skänks dem av människan, genom hennes generositet och känsla för rättvisa.”³³

Slavarnas motstånd var naturligtvis mycket riskfyllt, men också de vita slaverimotståndarna fick betala ett pris: förlöjligande, förstörda karriärer och avsked från sina arbeten. De beskrevs ofta som omoraliska och fanatiska. De som hjälpte slavar att fly från Sydstaterna till Nordstaterna riskerade dessutom fängelse och

hårda straffarbeten. Sådan heroism krävs inte av oss idag. Att stillsamt rulla kundvagnen förbi charkdisken för att istället sträcka sig efter en påse kikärter – det är att kliva in i den långa radikala tradition som slaverimotståndarna var en del av och som idag bland annat förvaltas av djurrättsrörelsen. ■

KÄLLOR

Chomsky, Noam (1997). *World Orders, Old and New*. London: Pluto Press.
Davis, David Brion (1966). *The Problem of Slavery in Western Culture*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
Djurens rätt nr 1/2005.
Dunayer, Joan (2001). *Animal Equality: Language and Liberation*. Derwood: Ryce Publishing.
Forsman, Birgitta (1992). *Djurförsök: Forskningsetik, politik, epistemologi – en vetenskapsteoretisk kontextualisering*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
Hochschild, Adam (2005). *Bury The Chains: The British Struggle to Abolish Slavery*. London: Macmillan.
Nilsson, Gert (2001). *Det heliga livet – har djuren en själ? En bok om djuretik*. Stockholm: Verbum.
Linzey, Andrew & Regan, Tom, red. (1988). *Animals and Christianity: A Book of Readings*. New York: Crossroad.
Mabee, Carleton (1970). *Black Freedom: The Nonviolent Abolitionists from 1830 Through the Civil War*. London: Collier-Macmillan Limited.
More, Thomas (2001[orig.1516]). *Utopia*. Skellefteå: Norma.
Nationalencyklopedin (2000), ”slaveri”.
Patterson, Charles (2002). *Eternal Treblinka: Our Treatment of Animals and the Holocaust*. New York: Lantern Books.
Scully, Matthew (2002). *Dominion: The Power of Man, the Suffering of Animals, and the Call to Mercy*. New York: St. Martin's Press.
Singer, Peter (1992). *Djurens frigörelse*. Nora: Nya Doga.
Spiegel, Marjorie (1996). *The Dreaded Comparison: Human and Animal Slavery*. New York: Mirror Books.
The New Encyclopedia Britannica (1994), ”slavery”.
Thomas, Keith (1988). *Människan och naturen*. Stockholm: Ordfront.
Wynne-Tyson, Jon, red. (1990). *The Extended Circle: An Anthology of Humane Thought*. London: Cardinal.

NOTER

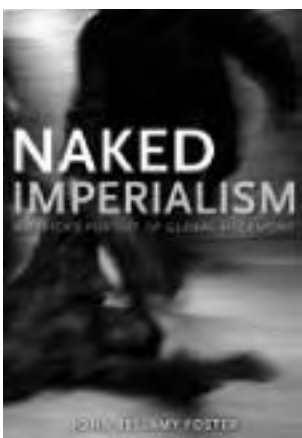
1. Ur John Greenleaf Whittiers ”Introduction to The Journal of John Woolman”, som citeras på www.phillyburbs.com/undergroundrailroad/lay.shtml (den 19 maj 2005).

2. Thomas (1988), s. 207.
3. Cambell var också anti-militarist. Han fängslades två gånger för att han vägrade göra vapentjänst. Mabee (1970), s. 77.
4. Ur ett brev från Stowe till Henry Bergh (1813–1888), daterat den 6 november 1877, citerat ur Wynne-Tyson, red. (1990), s. 518. Hennes roman Onkel Toms stuga (1852) kom att spela en viktig roll för att bilda opinion i nordstaterna mot slaveriet.
5. Bentham, Introduction to the Principles of Morals and Legislation (1789), kap. 17, som citeras i Singer (1992), s. 37
6. Nationalencyklopedin (2000), ”slaveri”.
7. Chomsky (1997), s. 115. Se även www.mnwellir.org/docs/history/biographies/marion_sims.htm (den 9 september 2005).
8. I Spiegel (1996), s. 118, not 27, görs denna poäng.
9. ”Slavery” i The New Encyclopedia Britannica (1994), s. 292.
10. Hochschild (2005), s. 87.
11. Moore (2001[orig.1516]), s. 97.
12. Singer (1992), s. 208.
13. Linzey & Regan, red. (1988) s. 129.
14. Religious Experience and Journal of Mrs. Jarena Lee (1849) <http://www.pbs.org/wgbh/aia/part3/3h1638t.html> (den 27 april 2005).
15. Spiegel (1996), s. 65.
16. Tidningen Djurens rätt nr 1/2005, s. 6.
17. Ur Boswells biografi över Samuel Johnson, som citeras i Forsman (1992), s. 86. medömkan och som utan att känna skam skildrar det och ändå tycker sig kunna hålla huvudet högt bland mänskliga varelser”. Thomas (1988), s. 200.
18. Hochschild (2005), s. 212.
19. Hochschild (2005), s. 28.
20. Tidningen Djurens rätt nr 2/2005.
21. ”Skärpt lag om djurförsök kan driva forskning utomlands”, dn.ekonomi, den 15 augusti 2005.
22. Hochschild (2005), s. 26, s. 115.
23. Hochschild (2005), s. 87
24. Hochschild (2005), s. 195, s. 230.
25. Nilsson (2001), s. 49.
26. Hochschild (2005), s. 304, s. 140, s. 157.
27. Hochschild (2005), s. 233.
28. Syr 33:25.
29. Thomas (1988), s. 45.
30. Citerat från Dunayer (2001), s. 162.
31. Patterson (2002) s. 33.
32. Patterson (2002) s. 43.
33. Citerat från Scully (2002), s. 88.

MONTHLY REVIEW MONTHLY REVIEW PRESS

USA:S LEDANDE TIDSKRIFT OCH FÖRLAG FÖR SOCIALISTISK ANALYS: WWW.MONTHLYREVIEW.ORG

VAD JOBBAR DU MED?

– om sammanbrottet för yrkesidentiteten och konstruktionen av reservarmén

En av globaliseringens grundläggande effekter är den närmast explosionsartade ökningen av arbetskraftsutbudet. När den tekniska utvecklingen möjliggör lokalisering av tillverkning varhelst den är mest lönsam tycks en oundviklig följd vara att lönenivåerna pressas nedåt. Den av Marx beskrivna reservarmén av arbetslösa har blivit global. Arbetarklassen i de utvecklade kapitalistiska länderna befinner sig i ett läge där de landvinningar som arbetarrörelsen tillkämpade sig i sin barndom är hotade. Utvecklingen gäller inte bara den traditionella tillverkningsindustrin. Idag är utlokalisering av så kallade ”kunskapsbaserade arbeten” till låglöneländer ett välkänt fenomen

Men den omvandling av ekonomin som följer av den tekniska utvecklingen ställer också andra krav på arbetskraften. En reservarmé som inte har informationsteknologins grundkunskaper leder inte till lönekonkurrens. I nedstående utdrag ur Ursula Huws artikel *Vad ska vi jobba med?: Nedbrytningen av yrkesidentiteter i ”Den kunskapsbaserade ekonomin”** visar hon på komplexiteten i processerna och att de överstatliga utbildningssatsningar, som bland annat sker i Världsbankens och EU:s regi, kan ses i ljuset av det globala kapitalets behov av att skapa en ”data-litterat” arbetsstyrka, anpassad till den nya ekonomins krav.

Traditionella marxister brukar hävda att den stora massan av arbetslösa och de med lösa och tillfälliga anställningsformer fyller samma funktion: de är reservarmén, vars existens är en broms på arbetarnas kamp för bättre lön och arbetsvillkor även i de mer välorganiserade segmenten av arbetsmarknaden.

Det finns dock ett stort problem med det betraktelsesättet. Moderna ekonomier producerar nu ett sådant väldigt spektrum av varor och tjänster, inklusive ett brett register av insatsvaror och -tjänster i så komplexa kombinationer att för det stora flertalet jobb är ren mänsklig muskelarbetskraft inte tillräckligt. Med andra ord så har den tekniska arbetsdelningen utvecklats till en nivå där flertalet arbeten kräver specifikt kunnande, och en reservarmé som inte besitter detta är inte användbar. Det är emellertid i de flesta fall inte samma sorts kunnande som krävdes en generation tillbaka – den yrkeskicklighet som formade yrkesidentiteter under andra halvan av 1900-talet. Yrken som svarvare, sättare, maskinskriverska, korrekturläsare, verktygsmakare har antingen gått samma väg som exempelvis vävare eller eldare, eller förvandlats till oigenkännlighet. Informationsteknologin har en nyckelroll i

denna omvandling. Användandet av datorer har inte raderat ut de många skillnader som finns mellan olika produktionsprocesser, industrigrenar och företag. Men det har inneburit att en rad standardprocesser för informationsbehandling runt produktionen har införts. Andelen av arbetsstyrkan som använder datorer i sitt dagliga arbete varierar från land till land men den är stor och växande. Arbetsgivarna vill inte förhandla med en liten elit som begriper sig på att hantera datorer, vilket ofta var fallet på 1960-talet när datorprogrammering var en exklusiv och mytisk syssla förbehållen ett fåtal tekniker. Inte heller vill man göra stora investeringar för att utbilda dem. Vad man önskar är riklig tillgång till ”datalitterata” arbetare som kan anlitas då det behövs och avskedas när behovet inte längre föreligger – utan att man behöver frukta att stå utan den nödvändiga kompetensen när den på nytt efterfrågas. Men hur kan sådan tillgång garanteras?

1800-TALETS OMSTÖPNING

Här finns en intressant parallell med vad som skedde på 1800-talet då organiseringen av industrisamhället och nationella ekonomier och imperier blev så komplex att det fordrades en

arbetsstyrka som var läs- och räknekunnig. En armé av bokhållare krävdes för att fakturera och bokföra den internationella handelns alla transaktioner och för att hålla reda på själva arbetet – att bokföra arbetstider och löner. Det var också en tillgång om kroppsarbetarna kunde läsa, skriva och räkna så de kunde följa instruktioner, sköta lagerhållning och liknande. Om bara ett fåtal haft dessa kunskaper skulle de ha haft en förhandlingsposition som skulle ha minskat arbetsgivarnas manöverutrymme. Det var naturligtvis också nödvändigt att garantera att nyrekryterade arbetare som trädde in i produktionen var inympade med ekonomins krav på punktlighet, arbetsvillighet och respekt för det privata ägandet. Förmågan att läsa och räkna var också viktig för människornas roll som konsumenter, för att kunna hantera kontanter i en ekonomi som i stigande grad använde sig av pengar, för att kunna läsa offentliga anslag och skyltar och för att känna igen de varor som bjöds ut. Vad var lösningen? Allmän grundläggande skolgång där man förutom att lära sig läsa, skriva och räkna bibringades sådant som respekt för auktoriteter, punktlighet och hög arbetsmoral. När väl dessa kunskaper och normer blev universella var de inte längre till fördel i förhållandet till arbetsgivarna på arbetsmarknaden.

Nuförtiden är både retoriken och kunnandet annorlunda. Arbetsgivarna söker folk som är "digitalt erfarna", som har "egenmotivation" och är "goda teamarbetare". Man värderar högt så kallade "mjuka erfarenheter", "anställningsbarhet" och "företagaranda" och söker personer som är villiga till "livslångt lärande" för anpassning till teknikens och marknadens utveckling. Och man önskar anställda som behärskar ett helt register av datormjukvara och som klarar av att kommunicera med avlägsna kunder på en global marknad. Det är knappast nödvändigt att påpeka att dessa "kunskaper", "kompetenser", "begåvningar" och "know-how" kombinerade till alla upptänkliga föreningar inte utgör underlag för stabila yrkesidentiteter. I själva verket pekar de mot en värld utan gränser i den meningen att arbeten helt enkelt beskrivs som "det är detta jag gör, men jag gör inte detta i mitt jobb". Varje beskrivning av ett arbete blir oändligt elastisk och aldrig når en arbetare en punkt där hon luta sig tillbaka och säga sig: "- Nu är jag fullärd. Jag har mitt yrke. Nu kan jag slappna av och bara sköta jobbet".

EN NY FAS

Det finns påtagliga tecken på att vi gått in i en fas i den globala kapitalismens utveckling där, precis som med 1800-talets behov av läskunnighet, det uppkommit ett behov av nya grundläggande attityder och färdigheter hos arbetstagarna. Och precis som på 1800-talet har statsmakterna kommit till arbetsgivarnas hjälp för att frambringa dem. Men den här gången sker det inte inom nationalstatens ramar utan på en global nivå.

Det är inte lätt att skilja ut kapitalismens behov att expandera för att finna nya marknader från behovet av att finna nya reservoarer av arbetskraft. Det är två tätt sammanflätade processer. Men det är svårt att förneka att den utbildningspolitik som bedrivs av övernationella organ som Världsbanken och EU, såväl som den som gäller i de länder som är mottagare av deras hjälp, får till effekt (om än inte har som uttalat syfte) att det skapas en global reservarmé av "kunskapsarbetare". I den processen försvinner fördelarna på arbetsmarknaden för dem som tidigare, i högre eller lägre grad, haft exklusiv tillgång till dessa kunskaper. I till exempel Österrike har regeringen – i överensstämmelse med den korporativa modellen i landet – inrättat *Arbeitsstiftungen*, arbetsstiftelser, som erbjuder utbildning åt arbetslösa i nära samarbete med lokala arbetsgivare. I en studie av Hans Georg Zilian av stiftelser i Leobendistriktet visas att för 38 procent av eleverna slutade deras arbetslöshet med att de återvände till sina tidigare arbetsgivare. Zilians slutsats är att dessa stiftelser fungerar

EN ARTIKEL AV URSULA HUWS

Artikelförfattaren är Professor vid Working Lives Research Institute vid London Metropolitan University. Hennes senaste bok är *The Making of a Cybertariat: Virtual Work in a Real World* Monthly Review Press, 2003. I antologin *Kors och tvärs, Intersektionalitet och makt i storstadens arbetsliv* som utkommer på Normal förlag återfinns en nyskriven artikel av henne

som "arbetskraftssilos" åt arbetsgivarna där arbetarna vidareutbildas på skattebetalarnas bekostnad tills de återigen behövs.¹

I en ekonomi med mindre reglerad arbetsmarknad, som den amerikanska, är statens bidrag till arbetstagarnas omskolning dock mindre tydlig, arbetslöshetsersättningen är rudimentär och överlevnaden bygger mer på osäkra deltidsanställningar och vidareutbildningen sker där i högre grad på individens egen bekostnad och initiativ.

Oavsett vilken exakt roll staten spelar i de här processerna så finns det en allmänt ökad inriktning mot datakunskaper och IT-kompetens i utbildningar och arbetsplatsannonser. I EU

används ECDL, "det europeiska datakörkortet", som standard för att certifiera grundläggande datakunskaper.

KUNSKAPENS GLOBALISERING

Den internationella u-hjälpens utbildningssatsningar är i ökande grad och alltmer uttalat inriktade på utvecklandet av en global "kunskapsbaserad ekonomi". Världsbanken kopplar till exempel sitt bistånd till vad man kallar K4D "knowledge for development" i program som länkar samman utbildningsreformer med telekomnäts utbyggnad, understöd till nyföretagande och "ett effektivt innovationssystem bestående av företag, forskningscentra, universitet och konsulter".²

EU:s biståndsprogram har liknande målsättningar. I policydokumentet från 2001 *Att förstärka samarbetet med länder utanför unionen* slår man till exempel fast att målet för utbildningspolitiken är att "att ge högkvalificerad utbildning till personer i partnerländerna och inom EU samt att främja EU som ett högklassigt, globalt centrum för studier, yrkesinriktad utbildning samt forskning inom vetenskap och teknik".^{3 & 4}

Sådana program uttrycker ofta krav på avveckling av mottagarländernas kvalifikationssystem till förmån för internationella kurser och läroplaner, vilket innefattar att man säljer in och exporterar kursutbud vid universitet och högskolor i givarländerna, gör engelska obligatoriskt i grundskolan och ibland ett andra europeiskt språk obligatoriskt på nästa utbildningsnivå. Dessutom tillkommer den nu välbekanta betoningen på IT-kunskap, "digital läskunnighet", "anställningsbarhet" och entreprenörskap. Multinationella företag som Microsoft och SAP agerar också för att etablera globala kunskapsstandards, bland annat genom att bedriva certifierade utbildningar i användandet av den egna mjukvaran eller genom att donera hårdvara eller telekomteknik till skolor för att göra studenterna vana vid deras produkter.

I EU:s serie av program under devisen "eEurope Action Plans" sätts bland annat allmänna mål för det tio nya medlemstaterna inom datavetenskap och andra "kunskapssamhälliga" områden, som önskvärda nivåer för internetutbyggnad och användandet av internethandel. Även de länder som står i kö för medlemskap; Rumänien, Bulgarien och Turkiet innefattas i

målsättningarna. De nya medlemsländerna i Öst- och Centraleuropa tar redan alltmer på sig en roll som billig intern serviceavdelning åt övriga EU.⁵

De "länder utanför" vilka refereras till i det nämnda policydokumentet utgörs av Albanien, Bosnien, Kroatien, Jugoslavien, Makedonien, Armenien, Azerbajdzjan, Vitryssland, Georgien, Kazakstan, Kirgizistan, Moldavien, Ryssland, Tadzjikistan, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan, Mongoliet, Algeriet, Egypten, Israel, Jordan, Libanon. Marocko, Syrien, Tunisien, och Palestina.

När dessa program får genomslag kommer det leda till att befolkningen i de här länderna deltar i en global lönedepressande process. Det kommer att förstärka processen av att informationsarbete utlokaliseras, som redan nu är etablerad till Indien, Filipinerna eller Barbados för den engelskspråkiga världen, till Tunisien, Marocko eller Martinique för den franskspråkiga eller till Dominikanska republiken, Mexico eller Colombia för den spansktalande.

Med en väl utbyggd telecominfrastruktur och arbetare som talar världsspråken och kan använda den alltmer standardiserade mjukvaran så kommer det att bli lätt att flytta arbetsuppgifter mellan platser och arbetare. I den typen av process, som ibland betecknas som "global utlokalisering", blandas och anpassas arbetsuppgifter spridda över stora delar av klotet till den specifika mix som passar den enskilde arbetsgivarens behov.

DISCIPLINERINGSSYFTET

Arbetare i de utvecklade kapitalistiska länderna gör ofta antagandet att poängen med att förläggas arbeten i andra länder är att flytta befintliga jobb från hemländerna. Men detta är inte huvudsaken. Reservarméns roll är inte att ta över jobben utan att vara en disciplinerande kraft. Antalet arbeten som verkligen flyttas till andra länder är litet jämfört med dem som normalt försvinner från arbetsmarknaden genom teknologiförändringar och konjunkturskiftet. Arbetsgivarna behöver fortfarande kunniga arbetare på hemmaplan, i närheten där kunderna finns, och de flesta är åtminstone tveksamma till att utlokalisera kärnan i sitt forsknings- och utvecklingsarbete till andra länder. Dessutom befinner sig många av de sektorer där global utlokalisering spelar stor roll, som till exempel call-centers, fortfarande i en expansionsfas och ökar antalet anställda. Företagen behöver givetvis också en stabil hemmamarknad vilket blir problematiskt vid massarbetslöshet. Den amerikanska marknaden är fortfarande flera gånger större än till exempel Kinas eller Indiens. Utan att förneka misären som den nuvarande arbetslösheten ger upphov till så är det ändå viktigt att komma ihåg att den viktigaste effekten av arbetens utlokalisering till andra länder inte är att jobb försvinner i USA eller i Euro-

pa utan att det gör dem billigare. Om arbetare vet att deras yrkeskunnande är detsamma som det hundratusentals andra har, runt om i världen, så är det svårt att organisera sig på basis av sin yrkesidentitet. Och om man är medveten om att det mycket väl är tekniskt genomförbart att flytta arbetet till ett annat land så hämmar det effektivt krav på bättre lön och villkor eller förmågan att stå emot då ledningen kräver att man ska utöka sina arbetsuppgifter. Bara möjligheten att jobben kan flyttas minskar säkerheten och förhandlingsstyrkan hos de arbetande. Fastän arbetsgivarna fortfarande kommer att behöva tillgång till kreativitet och kunskap – ofta högt specialiserad kunskap – så kommer man allt mer sällan finna denna inom ramarna för fastställda och stabila yrkesidentiteter.

Markerar sammanbrottet av dessa identiteter dödsstöten för efterkrigstidens kompromiss mellan arbete, kapital och stat och med det slutet för anställningstryggheten? Eller genomlever vi bara ytterligare en fas i kapitalismens utveckling? Kommer vi att få se arbetarrörelsens organisationer kollapsa in i rasism och protektionism, eller kommer arbetarnas sinnrikhet och förmåga att parera nya utmaningar leda till utvecklingen av nya organisationsformer som sträcker sig över nationsgränserna? Och när folk i framtiden frågar oss: "– Vad jobbar du med?" vad ska vi svara? ■

Ur Monthly Review vol 57 nr 8, januari 2006

Översättning: Peter Belfrage

* Den fullständiga artikeln finns på svenska på Röda rummets hemsida: www.rodarummet.org och på engelska i januarinumret 2006 av Monthly Review: <http://www.monthlyreview.org/0106huws.htm>

NOTER

1. Hans Georg Zilian, "Welfare and employment flexibility within the new labour market," paper presenterat vid Labour and Welfare in Europe in the Information Economy: Is there a danger of digital divide? Workshop, LAW Project, 1 Mars, 2005, Bryssel.
2. <http://info.worldbank.org/etools/kam2005/index.htm>
3. Jag är Yigit Kargin tack skyldig för att ha visat mig på detta
4. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/sv/cha/c11053.htm>
5. Ursula Huws, Jörg Flecker, & Simone Dahlmann, Outsourcing of ICT and Related Services in the EU, European Monitoring Centre for Change, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, December, 2004.

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen). Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 30 sedan starten 1997 (nummer 141 sedan 1969). För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

I redaktionen för detta nummer: Peter Belfrage, Daniel Brandell, Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström
Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad
Omslagsbild: Hendrik Zeitler, #0368 ur "De utvalda"
Grafisk form: Joakim Svensson
Teckningar: Ee Ping Yeoh

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg
E-post: rodarummet@hotmail.com
Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer
Postgiro: röda rummet 13 04 07–0
Hemsida: <http://www.rodarummet.org>
Tryck: Tabloidtryck i Norden 2005
Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.
ISSN: 1403–3844

Beväpna dig med argument

Den svenska arbetsmarknadsmodellen bygger på kollektivavtal som skydd mot lönedumping. Det innebär att Sverige inte, som till exempel Frankrike, har någon lag om lägsta lön. När Waxholms kommun hyrde in ett let-tiskt företag där arbetarna betalades cirka 35 kronor per timme efter skatt för att bygga om en skola försökte man gå runt principen att arbete som utförs i Sverige ska betalas lika, oavsett om det görs av importerad arbetskraft eller av svensk. Jan Olov Carlsson har läst en bok om konflikten som följde

Vissa företeelser tar man för givna. Att det i Vaxholmskonflikten finns en "god" sida och en "ond" sida är en sådan. Det är liksom på förhand givet. Det här är såklart en förödande inställning. Varje gång jag väljer att ta saker för givna, istället för att sätta mig in i en fråga, urholkas också förmågan att granska kritiskt. Istället för att ifrågasätta och ompröva läser jag fast mitt tänkande i fasta mönster och förutfattade meningar. Om jag å andra sidan fördjupar mig i en fråga, och efter en kritisk granskning inte ser någon anledning till omprövning, har jag beväpnat mig med nya argument.

Konflikten i Vaxholm – svensk arbetsmarknad i förändring
Ingvar Persson
Premiss förlag/Arenagruppen
2005

Som en övning i detta kan jag rekommendera Konflikten i Vaxholm – svensk arbetsmarknad i förändring av Ingvar Persson. Boken är egentligen något av en nutidsthiller. Vaxholmskonflikten är lite av ett modernt Almatheadrama eller varför inte ett Ådalen light. Omständigheter är olika men grundtemat detsamma – försvaret av det kollektiva intresset.

Konflikten i Vaxholm, som egentligen är en liten pocket på knappt 100 sidor, är en förtjänstfull genomgång av turerna kring Vaxholmskonflikten: bakgrund, händelseförlopp, men också en genomgång av liknande fall eftersom Vaxholmskonflikten inte är unik i själva sakfrågan. Den har blivit en symbolfråga för hur globaliseringen kan komma att förändra arbetsvillkoren för svensk fackföreningsrörelse. Det har hävdats att den är en vattendelare i svensk politik. Det är också det som ligger bakom att boken fått så många läsare.

Bakgrunden är i korthet att det lettiska bolaget Laval un Partneri kom till Vaxholm för att

EN ARTIKEL AV JAN OLOV CARLSSON

Artikelförfattaren är metallarbetare vid Volvo Umeverken och vice ordförande i verkstadsklubben.

jobba med ombyggnation av en skola. Byggnads tog kontakt med företaget och ville teckna ett kollektivavtal. Trots månader av förhandlingar nås inget resultat och företaget sätts i blockad av Byggnads. Laval lämnar in en stämningsansökan till Arbetsdomstolen och kort därefter håller också Riksdagen en särskild debatt i frågan. Strax före julen 2004 tar Arbetsdomstolen ett interimistiskt beslut om att Byggnads blockad av Laval var laglig och kort därpå utökas blockaden av ytterligare sju fackföreningar. I februari ger Laval upp och när Arbetsdomstolen slutligen ger sin dom är frågan fortfarande rättsligt osäker.

Monumentalt tråkiga, men politiskt viktiga

begrepp som kollektivavtal och svensk arbetsmarknadslagstiftning får här en innebörd och ett politiskt klassinnehåll. Men det innebär inte att alla frågor i

anknytning till Vaxholmskonflikten för den skull har ett självklart svar. Vad jag saknar är, även om det så klart inte kan vara huvudspåret, att också ställa den fackliga organisationen, Byggnads i det här fallet, i rampljuset. Hur har den centrala ledningen hanterat frågan? Vilken roll spelade ombudsmännen? Fanns det en nationalistisk underton i "go home" – uttalandena? Varför väljer LO:s avtalssekreterare att försiktigt tillrättavisa Byggnads förhandlingsargument efteråt?

Och inte minst frågan: Hur ska facket arbeta för att inte uppfattas uteslutande för alla som inte är "inne i den stora gemenskapen"? Hur går det att förena försvaret av kollektivavtal på nuvarande nivåer med en kamp för till exempel papperslösa arbetare situation? Finns det något att lära i den frågan med erfarenheterna från Vaxholm?

Som bränsle i dessa frågor vill jag också lägga den debatt som rasade i frågan med utgångspunkt från Maciej Zarembas artikelserie om Den polske rörmokaren, som trycktes i DN under november och december 2005 och som fortfarande finns tillgänglig på nätet.¹

Där Ingvar Persson utgår från klassaspekterna i stort tar Maciej Zaremba istället sin utgångspunkt i det sociala reportaget om dem som står längst ifrån den fackliga byråkratin. Det är så klart ett frestande perspektiv. Det finns ingen anledning att okritiskt låta den fackliga byråkratin vara uttrycket för klasskamp och försvaret av arbetarklassens intressen. Men den fälla som Maciej Zaremba hamnar i, trots de förtjänster som ändå kan finnas i hans reportageserie, är ungefär som att skildra de olyckliga omständigheter som fört en utblottad men

klassomedveten arbetare in bland strejkbrytarnas skara i arbetarrörelsens barndom. Visst går det att tänka sig att strejkbrytarens hungrande barnaskara påverkade hans handlande. Det går att skildra detta och också väva in en förståelse för det individuella ödet. Att analysera konsekvenserna av det handlandet till en politisk nivå är det som skiljer klassanalysen från det sociala reportaget. Däri finns också skillnaden mellan Ingvar Persson och Maciej Zaremba.

Vad är då fortsättningen på Vaxholmskonflikten. Boken berör även detta. Visserligen dömdes Arbetsdomstolen att blockaden var förenlig med svensk lagstiftning, men frågan är om den är förenlig med EU-rätten. Arbetsdomstolen har därför skickat frågan vidare till EU-domstolen och då formuleras den i korthet som två frågor:

Är det ett brott mot den fria marknaden att en fackförening använder sig av stridsåtgärder för att tvinga fram ett kollektivavtal?

Får Sverige ha kvar den lagstiftning som ska förhindra social dumping med hjälp av utländska kollektivavtal?

Skulle EU-domstolen komma fram till ett beslut som innebär Ja på första frågan och Nej på den andra då knäcks också ryggraden i den svenska fackföreningsrörelsens styrka. Samtidigt rasar den svenska fackföreningens positiva EU-argument ihop som ett korthus.

Just nu pågår en nationell facklig kampanj och mobilisering för kollektivavtalen. Det är ingen slump. Vi ska se det i skenet av Vaxholmskonflikten och den oro som finns för att EU-rätten kan ställas över svensk lagstiftning. Skulle det ske undergrävs de maktmedel som behövs för att försvara kollektivavtal på nivåer som inte innebär löne- och social dumping. Boken ger också en antydning om vilka krafter som sätts igång om arbetsgivarna och Svensk Näringsliv skulle vinna framgångar i frågan. Det är inte alls så enkelt att arbetsgivarna vill slopa kollektivavtalen helt. Med kollektivavtalen följer fredsplikten. Vad man vill är att försvaga de fackliga organisationernas styrka och makt att upprätta kollektivavtal på en bra nivå. Därför är det inte att undra på att Svenskt Näringsliv tidigt beslutade att ge ekonomiska garantier för att göra det möjligt att driva processen vidare trots att företaget Laval inte är med i någon svensk arbetsgivarförening. För hade Laval varit ett medlemsföretag skulle man också automatiskt varit bundet av ett kollektivavtal och då skulle det aldrig ha blivit någon konflikt. Kan det sägas tydligare?

NOTER

1. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1058&a=488812&previousRenderType=2>

19 september 1970

I höstlöven, i morgondimman dagen före valet, partiernas affischer kring bron till Djurgården veckiga, knöliga, lösrivna, fuktsvällda och fransiga, dessa reklamslogans för ett starkare samhälle, ett öppnare, vänligare, fredligare, mänskligare samhälle, en rättvisare, framgångsrikare, fruktbarare demokrati, en när demokrati, en trivseldemokrati, redan förbrukade, redan avfall, redan väntande på sopbilarna som ska köra bort till stadens soptippar all denna papp, alla dessa pappersremsor, de stupida uppsynerna hos ledarna som visar upp sig – statsministern ungdomligt segerviss, finansministern envis, med storartade lösningar för ekonomin som kört fast, Holmberg, högerns ondulerade pigttjusare, nödtorftigt behärskande ett elakt gläfsande under den oljiga inställsamheten, Helén, evigt grinande, liberalernas företrädare, Hedlund, den sluge skyddspatronen för det privata ägandet av skog och mark - all denna församlade konserverande makt, all denna falskhet och förljugenhet, och däremellan den vietnamesiske gerillasoldaten, och den lilla hopträngda gruppen kämpar från Tredje världen, under den röda fanan, illustrerande hänvisningen till utlovat bistånd, bistånd som är ett slag i ansiktet på de fattiga, ett hån inifrån de överfyllda skafferierna, bistånd som är erbarmlig utpressning, som utgör en ynka skärv i överskottet av det som rövats från de fjärran kontinenterna. I den stora valdebatten igår kväll i TV Hermansson ensam saklig, klar, överlägsen, inga spår av trötthet märktes hos honom, som marxist, med sin vetenskapliga hållning, höjde han sig i varje ord över frasmakarna, det lösa pratet, den tomma propagandan från de övriga partiledarna, över den gällt tillspetsade demagogin hos statsministern som inte är sin ställning vuxen, som tycks ha lagt sig till med sin borrande blick på en snabbkurs i hypnos, bredvid honom Geijer, fackpampen, som pläderar mer för företagarnas fria marknad, mer för storkapitalet än för ett stärkande av arbetarnas makt. Ingen gick in på Hermanssons varning för ett närmande till EEC, på hans krav att Sverige ska upprätta diplomatiska förbindelser med Sydvietnams Provisoriska revolutionära regering, erkänna DDR och Folkrepubliken Korea, lämna ökad hjälp till de afrikanska befrielseströrelserna och låta det sveksfullt stoppade stödet till Vietnam bli av. Alla försökte de ignorera den kommunistiske talaren, alla utgick de från att hans parti inte skulle komma med i den nya enkammarriksdagen. Ännu en dags hopp om att vpk, trots misshälligheterna inom partiet, trots den hätska kamp som kfml för mot denna sin utvalda huvudmotståndare, ändå ska passera fyraprocentsspärren. Om inte detta lyckas, då har den svenska befolkningen med sitt val bevisat att majoriteten vill vara kvar i ankdammen, ett avgörande vilket inte, som marxist-leninisterna hoppas, kommer att leda till en skärpning av motsättningarna i samhället och därmed till en revolutionär situation, utan kommer att hämma utvecklingen i landet för år framöver och innebära en tillbakagång. I betraktande av den senaste tidens häftiga strejkrörelser var en sådan vändning osannolik igår kväll, men i morgon kan den bli verklighet, på grund av ultravänsterns splittringskampanj. Och detta medan USA låter sina flotteskadrar i Medelhavet gå i ställning, försätter sina trupper i Grekland, Turkiet och Västtyskland i alarmberedskap för att, som det ånyo heter, skydda amerikanska intressen, denna gång i Jordanien. För två år sedan valet i tecknet av krisen i Tjeckoslovakien, i år valet under kampen i Västasien där det gäller livet för den palestinska gerillan och där napalm och fosfor faller lite närmare nu, så nära att vi snudd på kan glömma Vietnam, men fortfarande nog långt bort från oss för att vi i lugn och ro ska kunna fortsätta våra promenader, ännu ett tag, längs vattnet där änderna doppar huvudet.

Peter Weiss (1916-1982) Kom som tysk flykting till Sverige 1939. Författare, målare, dramatiker och vänsterintellektuell debattör. I hans ymniga produktion kan framför allt trilogin *Motståndets estetik* och dramat *Mordet på Marat* framhållas. Med pjäsen *Trotskyj i exil* skapade Weiss stor turbulens. Han blev persona non grata i DDR och skådespelarkollektivet på Göteborgs Stadsteater vägrade att uppföra pjäsen. Han var mycket aktiv i Vietnamrörelsen och tillsammans med bland annat Jean-Paul Sartre en av initiativtagarna till Russeltribunalen i Stockholm 1967. Tribunalen gav en mängd vittnesbörd över USA:s terror mot den vietnamesiska civilbefolkningen. Texten ovan är ett utdrag ur *Konvalescens* (1993, Bonniers)